

PŘÍKLADY PRO VÝBĚR ZÁSADNÍHO VZDĚLÁVACÍHO OBSAHU

1. stupeň základního vzdělávání

1. Co je na 1. stupni zásadní?

Primární vzdělávání je proces založený na seberozvoji žáka¹, na jeho postojích, zájmech, dovednostech, hodnotové orientaci a sebehodnocení. Zásadní je činnostní a praktický charakter vzdělávání vycházející ze zkušeností žáka. Důležitá je motivace a podpora žáka při učení s ohledem na jeho individuální předpoklady a potřeby. Proto je důležité vybírat takový vzdělávací obsah, který žákovi umožní objevování, hledání cest k řešení problémů i samostatné tvoření a experimentování. Doporučujeme zaměřit se na vzdělávací obsahy, které dávají prostor pro rozvoj klíčových kompetencí. Poznání vztahu mezi osvojovaným vzdělávacím obsahem a rozvíjením klíčových kompetencí v jednotlivých vzdělávacích oblastech napomáhá při rozhodování, na která témata se ve výuce zaměřit a jaké činnosti preferovat. Je třeba také vzít v úvahu, že mnoho učebnicových sad a školních vzdělávacích programů zahrnuje rozšiřující vzdělávací obsah, který stojí mimo rámec RVP ZV.

Podstatná je rovněž volba vhodných metod a forem výuky, které umožní její personalizaci. Ta je společně s využíváním průběžného formativního hodnocení nezbytná pro prožívání úspěchu žáka v procesu učení.

2. Jak vybrat zásadní vzdělávací obsah pro jednotlivé vzdělávací obory?

Český jazyk a literatura

Při výběru zásadního vzdělávacího obsahu se zaměřte na ten, který vychází z komunikačních potřeb žáka a jemu blízkých situací, směřuje k rozvoji klíčové kompetence komunikační a podporuje utváření a prohlubování jednotlivých složek čtenářské gramotnosti. Spojení komunikačního problému s jazykovým umožňuje žákům hlubší osvojení jazykových prostředků, které jim pomáhají komunikaci zvládnout. Učivem by tedy měly být jazykové jevy aplikované v souvislosti s rozvojem komunikačních dovedností. Proto v oblasti jazykové výchovy zvažujte šíři a obtížnost osvojovaných vědomostí. Podporujte vlastní písemný projev žáků a jeho srozumitelnost s ohledem na komunikační záměr, který sleduje.

V oblasti literární výchovy se zaměřte na podporu žáků jako samostatných čtenářů, kteří si budují vztah ke čtení a samostatně si vybírají knihy, poskytněte i prostor pro sdílení čtenářských prožitků a zkušeností.

Užitečná může být kapitola Komunikační a slohová výchova v Metodických komentářích a úlohách ke Standardům pro základní vzdělávání – Český jazyk a literatura, kde jsou popsány a ilustrovány tři úrovně obtížnosti (minimální, optimální a excelentní), a materiál Čtenářská gramotnost v uzlových bodech vzdělávání, který vám může poskytnout oporu při sledování dosažené úrovně čtenářské gramotnosti.

¹ V dokumentu jsou používány pojmy žák, učitel jako označení pedagogické kategorie nebo profesní skupiny, tj. žák i žákyně, učitel i učitelka.

Výběr zásadního vzdělávacího obsahu s důrazem na komunikační potřeby žáka si lze ukázat na ilustrativním příkladu naplňování očekávaného výstupu ČJL-5-1-09 *žák píše správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry*.

Ve sféře běžné komunikace si žák potřebuje uvědomovat působení vlastní výpovědi na druhého (směrem k pravidlům slušné komunikace a netikety); funkčně se vyjádřit na sdílené (elektronické) platformě; převést/vyjádřit neverbální projevy (mimika, gesta apod.) do písemné podoby / v písemné podobě.

Řešenými komunikačními problémy jsou osvojení fatické funkce jazyka (dovednost mluvit, číst a psát s porozuměním a pochopením, vnímat řeč mluvenou a psanou), konverzační styl, možná významová vyprázdňenost hromadných dialogů na sociální síti, působení výpovědi na komunikačního partnera, slušnost komunikace, porušování pravopisné a jazykové normy v elektronických komunikátech.

Souvisejícím jazykovým problémem je pravopisná norma, zkratkovitost a úspornost, přenesení zvukové roviny a neverbální komunikace do písma (např. emotikony, emoji, vulgarismy).

Modelová realizace ve výuce

1. Vycházíme ze zkušenosti žáků s elektronickou komunikací nebo s diskusí na internetu (lze převést i na tištěné komunikáty) a s autentickým skupinovým dialogem. Ty využijeme jako vstupní materiál do diskuse a zaměříme se na zkušenosti žáků. (Kolik zpráv denně dostáváte? Jste vždy účastníky konverzace? Dostáváte i zprávy, které vás obtěžují?)
2. Vedeme žáky k pochopení, jak nesmyslné mohou být konverzace na sociálních sítích. (Jaký je vztah účastníků konverzace? Kolik jich může být? Navazují na sebe jednotlivé repliky? Co je cílem konverzace? Jsou všichni spokojeni s jejím průběhem? Proč ne? Jak se asi jednotliví účastníci cítí? Stalo se vám někdy, že něco, co jste napsali, bylo pochopeno jinak? Proč k tomu asi došlo?)
3. Následuje jazyková reflexe, ve které se zaměříme na specifičnost textu, nedodržování pravopisných pravidel, opomíjení interpunkce, úmyslné vynechávání některých písmen nebo jejich záměrné hromadění, nejednoznačnost některých zkratk nebo emotikonů. Vedeme žáky k uvědomění, že některé odchylky mají v elektronickém textu v daném kontextu své opodstatnění, ale nejsou aplikovatelné na jakékoliv písemné projevy.
4. Aplikace: žáci mají převést výchozí komunikát do podoby, která bude pro všechny účastníky přijatelná. Pokud žáci navrhnou, že by takovou konverzaci vůbec nevedli, je to výborný výsledek a mohou navrhnout konverzaci, která by byla konstruktivní.

Zdroje

[Čtenářská gramotnost v uzlových bodech vzdělávání](#)

[Metodické komentáře ke Standardům pro základní vzdělávání – Český jazyk](#)

[Možnosti integrace ve výuce českého jazyka](#)

ŠTĚPÁNÍK, Stanislav a kol. Školní výpravy do krajiny češtiny. Didaktika českého jazyka pro základní školy. Fraus, Plzeň, 2020. ISBN 978-80-7489-595-1.

Cizí jazyk

Systém jazykového vzdělávání je založen na směřování k referenčním úrovním podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. V RVP ZV se jedná o úroveň A1 (1. stupeň a Další cizí jazyk). Pro dosažení této úrovně je třeba dbát na vyrovnanost všech složek jazykové výuky (4 řečové dovednosti). Souběžně lze doporučit využívání komunikativního přístupu ve výuce cizích jazyků a výběr témat, která jsou pro žáka motivační a vztahují se k oblastem, které jsou žákovi blízké.

Doporučení pro výběr zásadního vzdělávacího obsahu je zpracováno v samostatném materiálu.

Matematika a její aplikace

Při výběru zásadního vzdělávacího obsahu se zaměřte na ten, který směřuje k rozvoji a prohlubování jednotlivých složek matematické gramotnosti nebo byl identifikován jako kritické místo ve výuce matematiky (počítání s přechodem přes desítku, dělení se zbytkem, písemné dělení dvojciferným dělitelem, zaokrouhlování, obvod, obsah, slovní úlohy, počítání s penězi, jednotky času, délky, hmotnosti), neopominutelný je rozvoj finanční gramotnosti. Pro hlubší porozumění matematickým jevům a pro osvojení a upevnění matematických dovedností zapojte žáky do výuky prostřednictvím manipulačních činností nebo činnostního učení, práce s chybou, dále nabízením prostoru pro hledání a zdůvodňování vlastního řešení, volbou situací a úloh, které jsou žákům blízké apod. Podstatné je porozumění, nikoliv osvojování matematických pojmů bez souvislostí. K tomu vede výuka opřená o modely a poskytnutí dostatečného časového prostoru, tak, aby každý měl žák příležitost problematice porozumět.

Užitečné mohou být Metodické komentáře a úlohy ke Standardům pro základní vzdělávání – Matematika, kde jsou popsány a ilustrovány tři úrovně obtížnosti (minimální, optimální a excelentní), a materiál Matematická gramotnost v uzlových bodech vzdělávání, který může učiteli poskytnout oporu při sledování dosažené úrovně matematické gramotnosti.

Výběr zásadního vzdělávacího obsahu si lze ukázat na ilustrativním příkladu naplňování očekávaného výstupu M-5-3-04 *žák určí obsah obrazce pomocí čtvercové sítě a užívá základní jednotky obsahu*.

Indikátory:

- *žák určí pomocí čtvercové sítě obsah rovinného útvaru, který lze složit ze čtverců a obdélníků*
- *žák používá základní jednotky obsahu (cm^2 , m^2 , km^2) bez vzájemného převádění*

Ilustrativní úloha s komentářem

Jistá hokejová liga má zkratku THL, jak je napsáno na tabuli.

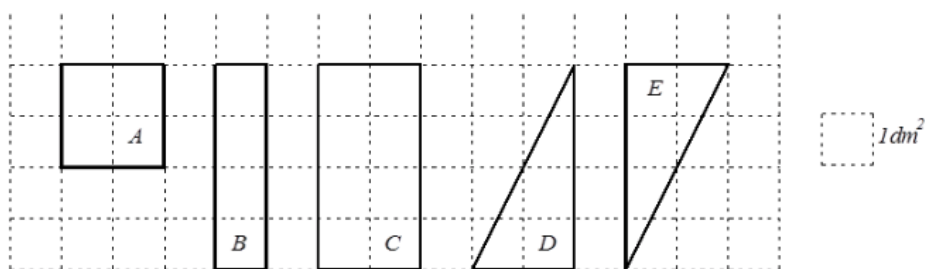
a) Urči obsah každého písmene této zkratky pomocí čtvercové sítě.

b) Jaký je obsah plochy, která na tabuli zbyla bez písmen?

Úloha ukazuje zadání na minimální úrovni. Žáci volí různé způsoby řešení podle své aktuální úrovně dosažených znalostí a dovedností.

Do čtvercové sítě (vzdálenost mřížových bodů je 1 dm) jsou zakresleny rovinné útvary označené A, B, C, D, E. Urči a porovnej jejich obsahy.

Zadání na optimální úrovni vyžaduje hlubší porozumění, žáci opět mohou volit různé způsoby řešení.

Na uvedeném příkladu ilustrujeme naplňování očekávaného výstupu, který směřuje k pochopení pojmu obsah rovinných útvarů a jeho určování pomocí čtvercové sítě i na optimální úrovni. Určování obsahu prostřednictvím vzorců je záležitostí až 2. stupně ZŠ.

Zdroje

[Matematická gramotnost v uzlových bodech vzdělávání](#)

[Metodické komentáře ke Standardům pro základní vzdělávání – Matematika](#)

RENDL, Miroslav, VONDROVÁ, Naďa a kol. [Kritická místa matematiky na základní škole očima učitelů](#). Praha, Univerzita Karlova, 2013. ISBN 978-80-7290-723-6.

Člověk a jeho svět

Při výběru zásadního vzdělávacího obsahu se zaměřte na ten, který vychází z bezprostředního okolí žáků, staví na jejich zkušenostech, umožňuje jim používání názorných pomůcek, pozorování přírody a činnosti lidí, vlastní bádání a experimentování, vytvářením a řešením modelových situací. Široce pojatá vzdělávací oblast nabízí přirozenou integraci vzdělávacího obsahu, kterou můžete realizovat prostřednictvím tematických dnů nebo projektů.

Vzdělávací obsah bývá v učebnicových sadách a školních vzdělávacích programech rozpracován do podrobností, které přesahují RVP ZV pro dané období, a následně je opětovně realizován na 2. stupni (především v tematickém okruhu Lidé a čas).

Užitečné mohou být Metodické komentáře a úlohy ke Standardům pro základní vzdělávání, kde jsou popsány a ilustrovány čtyři úrovně obtížnosti (snížená, minimální, optimální a excelentní).

Výběr zásadního vzdělávacího obsahu z tematického okruhu Lidé a čas si lze ukázat na modelové realizaci, která směřuje k naplňování očekávaného výstupu ČJS-5-3-01 *žák pracuje s časovými údaji a využívá zjištěných údajů k pochopení vztahů mezi ději a mezi jevy*.

Indikátory:

- *žák porovná různé časové údaje (mezi sebou a se vztahem k současnosti)*
- *žák zanesse časové údaje do časové osy*
- *žák porovná různé jevy z minulosti mezi sebou navzájem a s jevy ze současnosti*

Modelová realizace ve výuce

1. Vyjdeme ze zkušeností žáků s cestováním a s různými dopravními prostředky.
2. Na obrázcích představíme historickou podobu vybraných dopravních prostředků. Necháme žáky odhadnout, který je nejstarší, nejnovější.
3. Žáci pracují s texty k jednotlivým dopravním prostředkům a na základě informací z textu přiřazují obrázky na časovou osu.
4. Učitel vede žáky k zamyšlení nad tím, jaká pozitiva rozvoj dopravy přinesl, a naopak, zda mohl přinést i něco negativního.

Je zřejmé, že pro naplnění uvedeného očekávaného výstupu není nutné pamětné osvojení dějinných událostí, historických pojmů nebo letopočtů, ale práce s časovou osou, s informacemi, vyvozování vztahu mezi nimi a propojení se současností. Společně s naplňováním uvedeného výstupu je rozvíjena také čtenářská gramotnost.

Výběr zásadního vzdělávacího obsahu z tematického okruhu Rozmanitost přírody si lze ukázat na ilustrativním příkladu propojení a naplňování očekávaných výstupů ČJS-5-4-01 *žák objevuje a zjišťuje propojenost prvků živé a neživé přírody, princip rovnováhy přírody a nachází souvislosti mezi konečným vzhledem přírody a činností člověka* a ČJS-5-4-07 *žák založí jednoduchý pokus, naplánuje a zdůvodní postup, vyhodnotí a vysvětlí výsledky pokusu* (v RVP ZV 2021 přečíslován na ČJS-5-4-06).

Indikátory:

- *žák na základě pozorování vyvodí vztahy mezi živou a neživou přírodou*
- *žák použije vybrané pracovní metody a postupy při jednoduchých pozorováních a pokusech*
- *žák dodrží pracovní postup*
- *žák provede stručný a přehledný záznam o pokusu a popíše výsledek pokusu*

Ilustrativní úloha s komentářem

Zadání: Petr přinesl do školy článek upozorňující na úspěch mladých českých badatelů, kteří za svůj simulátor deště obdrželi ocenění na mezinárodní soutěži mladých přírodovědců. Paní učitelku napadlo, že by si Petr společně se spolužáky mohl podobný pokus vyzkoušet. V třídní knihovničce pak společně objevili knihu „Experimenty mladých vědátorů“, kde našli pokus s názvem „Proměny vody“. Zkuste si i vy, stejně jako Petr se spolužáky, tento pokus zrealizovat.

1. Nasypte si trochu půdy do plastové nádoby (např. misky) a zalijte ji vodou tak, aby půda byla vlhká obdobně, jako je tomu při zalévání rostlin v květináčích.
2. Vlhkou půdu umístěte na dno průhledné plastové nebo skleněné nádoby (např. uříznuté dno PET láhve, zavařovací sklenice). Půda by v nádobě měla sahát do výšky 3–4 centimetrů.
3. Doprostřed nádoby, na povrch půdy umístěte malý kelímek (sklenici).
4. Posléze uzavřete otevřenou část nádoby potravinářskou fólií tak, aby fólie nebyla zcela napnutá, a důkladně po okrajích utěsněte (např. gumičkou).
5. Na potravinářskou fólii, přesně nad kelímek umístěte kamínek, kterým fólii zatěžkáte.

Po dobu 4 hodin provádějte pozorování každou hodinu. Svá pozorování průběžně zapisujte do záznamového listu. Na základě pozorování průběhu pokusu odpovězte na níže uvedené otázky:

Co se v průběhu pokusu dělo ve sklenici?

Odkud se vzala voda, která se objevila v malém kalíšku (sklenici) uprostřed nádoby?

Uveďte konkrétní souvislost daného pokusu s koloběhem vody v přírodě.

Pro vyřešení zadání je předpokladem, že žáci daný pokus zrealizují a zároveň provedou záznam o průběhu pokusu vycházející z pravidelného pozorování. Na základě záznamu průběhu pokusu odpoví na uvedené (především otevřené) otázky. Je zřejmé, že očekávaný výstup ČJS-5-4-01 nesměřuje k pamětnému osvojování pojmů souvisejících se živou a neživou přírodou, ale k vlastnímu bádání, pozorování a vyvozování souvislostí mezi jevy.

Zdroje

[Metodické komentáře a úlohy ke Standardům pro základní vzdělávání – Člověk a jeho svět](#)

[Badatelsky orientované vyučování s projektem Badatelé.cz](#)

[UčíTelka \(3.–5. třída\): Orientace v čase II](#)

Hudební výchova

Hudební výchova byla ve školním roce 2020/2021 výrazně ochuzena o zpěv (vokální činnosti) a dále o možnost pravidelného setkávání se při společné tvorbě a interpretaci hudby se zařazením her a pohybu. U Hudební výchovy je důležitý činnostní přístup ke vzdělávacímu obsahu, a právě společné činnosti výrazně chyběly ve vzdělávání v předchozím období. Je nezbytné tyto činnosti obnovit, věnovat jim pozornost, bez ohledu na to, do jaké hloubky budou různá témata probrána. Důležitá je aktivní účast žáků ve všech činnostech – vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových i poslechových, kterými prochází tvořivost jako jeden z důležitých principů. Učitel bude vždy vycházet ze znalosti své třídy s ohledem na individuální schopnosti a dovednosti žáků a též z respektu k projeveným zájmům žáků, který je možné vzbuzovat, ale také směřovat vhodnou motivací. Znamená to též omezení naukové části, respektive snahu vyvozovat hudební pojmy a případnou teorii – pokud je to jenom trochu možné – vždy ze znějící hudby, z činností. Jako nabídku pro realizaci činností na minimální úrovni lze využít následující zdroje, především úlohy ke Standardům pro základní vzdělávání – Hudební výchova.

Zdroje

[Standardy pro základní vzdělávání – Hudební výchova](#) (včetně indikátorů, které stanovují minimální úroveň zvládnutí očekávaných výstupů)

[Metodické komentáře a úlohy ke Standardům pro základní vzdělávání – Hudební výchova](#) (včetně nastavení úrovně obtížnosti a okomentovaných ilustrativních úloh)

Výtvarná výchova

Výtvarná výchova je především činnostním předmětem, proto by její výuka měla žákům poskytovat co nejvíce příležitostí jak k vlastní tvorbě, tak k vnímání a interpretaci výstupů vlastních, spolužáků i děl výtvarného umění. Všechny tyto tři roviny tvůrčích činností jsou stejně důležité a je potřeba žádnou z nich neopomíjet. Ve školním roce 2020/2021 byla větší část výtvarné výchovy přenechána na vlastní iniciativě žáků v prostředí domova. Proto je důležité, aby žáci měli možnost podělit se s ostatními o to, co si sami namalovali, nakreslili, anebo je nutné vytvořit jim podmínky pro to, aby svůj záměr mohli naplnit nyní, ve škole. Pro motivaci žáků je také důležitý dostatek různorodého materiálu (včetně různých kvalit a formátů papíru), a to nejen pro kresbu a malbu, ale i pro prostorové práce. Žáci mají především dostat příležitost k tomu, aby měli prostor experimentovat s materiálem a objevovat jeho možnosti bez nároku na „hezký obrázek“. Je důležité, aby mohli vycházet ze svých vlastních zkušeností, představ, fantazie, vjemů a pocitů – to je předpoklad pro seberealizaci a uplatnění individuálních schopností každého jedince. Na 1. stupni se žáci mají postupně učit své práce také ukládat a třídit, vytvářet si své tvůrčí deníčky.

Zdroje

[Metodické komentáře a úlohy ke Standardům pro základní vzdělávání – Výtvarná výchova](#)

Tělesná výchova

Tělesná výchova rozvíjí především pohybové dovednosti a tělesnou zdatnost. Předpokladem pro osvojování pohybových dovedností je v základním vzdělávání žáků prožitek z pohybu. Dobře zvládnutá dovednost pak zpětně kvalitu jeho prožitku umocňuje. Žádoucí je utváření postojů a formování pohybového chování žáků tak, aby se promítlo do jejich celkového pohybového režimu. Proto je vhodné realizovat pohybové aktivity i mimo tělesnou výchovu.

V roce 2020/2021 byla tělesná výchova při distančním vzdělávání velmi omezena, proto by měla být v následujícím roce všestranně podporována. Pohyb je pro žáky 1. stupně velmi důležitý, protože se v daném věku nejen rozvíjejí základní pohybové dovednosti a schopnosti, ale posiluje se i jejich vztah k pohybu. Na 1. stupni se pohybové vzdělávání soustřeďuje, kromě zmíněného rozvoje pohybových dovedností a tělesné zdatnosti, na hygienu a bezpečnost pohybových aktivit, na dovednost jednoduše zhodnotit kvalitu pohybových činností, na spolupráci žáků a fair play jednání. Pokud bychom měli označit něco, co není v tělesné výchově pro školní rok 2021/2022 zásadní, mohli bychom zmínit očekávaný výstup TV-5-1-08 *žák zorganizuje nenáročnou pohybovou činnost a soutěž na úrovni třídy*, i když ve vazbě na uplatňované školní soutěže a „projektové dny zaměřené na pohybové aktivity“ je přirozené se o organizaci soutěží zmiňovat.

Konkrétní možnosti zapojení pohybových aktivit žáků do jejich denního školního režimu doporučuje ČŠI v metodickém doporučení Inspirace pro podporu pohybových dovedností žáků. Konkrétně se jedná o aktivní transport do školy, aktivní využívání času přestávek, aktivní zařazování tělovýchovných chvil do jiných předmětů, výuku v přírodě. Bylo by možné doplnit i cvičení před vyučováním a další pohybové aktivity ve školní družině. Vhodné je uvažovat i o posílení tělesné výchovy z disponibilní časové dotace, např. ve 3. a 4. ročníku, kdy je rozvoj pohybových schopností a dovedností nejnáročnější. Je jistě vhodné podpořit pohyb žáků i nejrůznějšími zájmovými aktivitami (kroužky, turistické akce za účasti rodičů, pohybové akce v rámci obce atd.).

Zdroje

[Metodické doporučení – Inspirace pro podporu pohybových dovedností žáků v rámci různých školních aktivit](#)

[Abeceda pohybové aktivity dětí](#)

Člověk a svět práce

Člověk a svět práce se cíleně zaměřuje na osvojení praktických pracovních dovedností a návyků. Proto je vhodné vybírat takový vzdělávací obsah, který vede k osvojení základních pracovních dovedností a návyků z různých pracovních oblastí, k používání vhodných nástrojů, nářadí a pomůcek. Neopominutelnou součástí jsou činnosti, které podporují tvořivost žáků a realizaci vlastních nápadů. Vhodná je integrace vzdělávacího obsahu prostřednictvím projektů nebo tematického vyučování.

Zdroje

[Standardy pro základní vzdělávání – Člověk a svět práce](#)

[TechnoMet – videometodiky](#)